

SANAL KAYTARMANIN VERİMLİLİĞE VE MALİYETE ETKİSİ: BİR ALAN ARAŞTIRMASI

Ayşe Nur BUYRUK AKBABA¹

ÖZET

Sanal kayıtarma, çalışanların çalışma saati içerisinde internet tabanlı oyun oynama, alışveriş yapma, kişisel maillerini kontrol etme, eğitim alma, haber sitelerini takip etme vb. eylemleri yapmasıdır. Günümüzde internetin yaygın kullanılması, akıllı telefonlar aracılığı ile internet tabanlı uygulamalara ulaşımın daha kolay olması gibi gelişmeler, sanal kayıtarma eyleminin de yaygınlaşma riskini artırmaktadır. Sanal kayıtarma ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı çalışmalar incelendiğinde bazı tanımlama ve sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Çalışmada; sanal kayıtarmanın kavramsal bilgilere yer verilerek, çalışan ve işveren açısından etkisinin ne yönde olacağını tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışanlara ve işverenlere yönelik anket uygulaması yapılmıştır. Yapılan uygulama sonucunda sanal kaytarmanın çalışanlar ile işverene, verimlilik ve maliyet açısından etkisi ölçülerek analiz edilmiştir. Yapılan analizde elde edilen sonuca göre çalışan ve işveren açısından önemli olan etkiler tespit edilmiş, bu etkilere ilişkin olumlu ya da olumsuz olmasına göre neler yapılabileceği ile ilgili öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sanal Kaytarma, Verimlilik, Maliyet, İşletme.

---

¹ **Ayşe Nur BUYRUK AKBABA**, Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, Muhasebe Finansman ABD. ORCID: 0000-0003-4940-7138

* Makale Gönderim Tarihi: 07.02.2018 Kabul Tarihi: 25.09.2018

EFFECTS OF CYBERLOAFING ON PRODUCTIVITY AND COST: A FIELD STUDY

ABSTRACT

Cyberloafing is the act of employees to play internet-based games, to shop, to check personal mails, to receive training, to follow news sites during working hours. Today, the widespread use of the internet, easier access to internet based applications through smartphones increase the risk of cyberloafing. When domestic and foreign studies related to cyberloafing are examined, it is seen that some definitions and classifications are made. The aim of the study is to determine the impact of cyberloafing on employee and employer by giving conceptual information about cyberloafing. A survey was conducted with the participation of employees and employers and the impact of cyberloafing on productivity and cost is measured. According to analysis results, the significant effects on the employee and the employer have been determined and suggestions were presented.

Keywords: *Cyberloafing, Productivity, Cost, Business.*

1. GİRİŞ

Sanal kaytarma, işletmede çalışanların mesai saati içerisinde internet tabanlı uygulamaları yaygın bir şekilde kullanmasıdır. Sanal kaytarma bazen kişisel maillerin alınması/gönderilmesi şeklinde olabileceği gibi film izleme ya da oyun oynama şeklinde de olabilmektedir. Sanal kaytarmanın işletmeye ve çalışanlara faydası olabileceği gibi zararları da olabilmektedir. Kişilerin internet tabanlı uygulamaları kullanmaları sonucunda motive olabildikleri ve verimliliklerinin artabileceği gibi zamanın iyi yönetilememesi nedeni ile işlerin zamanında yapılamaması ya da işletmeyi bazı risklere maruz bırakabilme gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir.

Sanal kaytarma ile ilgili "sanal kaytarma," "siber aylıklık," "siber kaytarma," "sanal sapkınlık," "cyberslacking," "cyberloafing," "cyberbludging," "cyber deviancy" şeklinde gerek yurtiçinde gerek yurtdışında tanımlamalar yapılmıştır. Sanal kaytarmanın sınıflandırılmasında önemli ya da önemsiz sınıflandırmanın yanı sıra suiistimale açık eylemler, rahatlama eylemleri, kişisel öğrenme eylemleri ve belirsiz eylemler şeklinde sınıflandırma yapılmıştır.

Bu çalışmada sanal kaytarmanın verimliliğe ve maliyete etkisinin neler olduğuna yönelik bilgiler sunulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, çalışmanın ilk bölümünde sanal kaytarma ile ilgili kavramlara, sanal kaytarma çeşitlerinin neler olduğu, maliyet açısından muhasebeleştirilmesi ele alınmış, çalışan ile işveren açısından verimlilik ve maliyete etkisine yönelik yapılan araştırmaya göre elde edilen sonuca yer verilmiştir. Çalışan ve işverene anket uygulaması yapılmıştır. Anket verilerine göre analiz edilerek olumlu ya da olumsuz etkisi tespit edilmiş ve öneriler sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, sanal kaytarma kavramına, sanal kaytarma çeşitlerine ve sanal kaytarmanın maliyet açısından muhasebeleştirilmesine yer verilmiştir.

2.1. Sanal Kaytarma Kavramı

Sanal kaytarma, çalışanların aşırı derecede kişisel olarak (oyun oynama, alışveriş yapma, kişisel e-mail gönderme, haber sitelerinden haber okuma vb.) internet kullanmasıdır (Hussaian, Saleem and Malik, 2016: 410). Yeni bir kavram olarak literatüre giren sanal kaytarma, sadece zamanın boşa harcanması değil herhangi bir iş yapılmaması, internette gezinilmesidir (Forsyth,2007:44).Sanal kaytarma davranışı,başlangıçta işyerinde çalışanlara işlerini yürütebilmeleri adına kendilerine tahsis edilen bilgisayar ve internet bağlantılarını iş dışı işlemleri için kullanmaları olarak tanımlanmış olsa da günümüzde akıllı telefonlar ve internet bağlantıları aracılığı ile çalışma

saatleri içerisinde sanal kayıtma söz konusu olabilmektedir (Çavuşoğlu ve Palamutçuoğlu, 2017: 432). Sanal kayıtma, çalışanların mesai saatleri içerisinde özel işleri ile ilgili olarak alışveriş yapmaları, ekonomik gelişmeleri takip etmeleri, sosyal medyayı aktif kullanmaları, online gazete ve dergi okumaları gibi faaliyetlerde bulunmalarını ifade etmektedir (Toksoy, 2017).

Literatürde sanal kaytarmanın işletme için zararları ve yararları hakkında iki yaklaşım söz konusudur. Bazı araştırmacılar sanal kaytarmanın işletme için zararlı ve verimlilik kayıplarına neden olan, işletmeleri hukuki yaptırımlara maruz bırakan bir olgu olduğunu savunurken, bazı araştırmacılar ise sanal kayıtma sayesinde elde edilen kişisel gelişim fırsatlarının, üretkenlik artışının ve öğrenmeye imkan tanınmasının söz konusu olduğunu savunmaktadır (Dirican, Güler, Esiroğlu ve Keşkülü, 2016: 610).

Sanal kayıtma ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı bazı tanımlamalar söz konusudur. Yurtiçi sanal kayıtma ile ilgili dört tür tanımlama söz konusudur. Bu tanımlamalar; "sanal kayıtma," "siber aylaklık," "siber kayıtma," "sanal sapkınlık" şeklindedir. Yurtdışındaki tanımlamalar ise "cyberslacking," "cyberloafing," "cyberbludging," "cyber deviancy" şeklindedir (Serttaş ve Şimşek, 2016).

Sanal kayıtma, işyerindeyken e-posta ve internetin kişisel amaçlarla kullanımı olarak tanımlanarak iki boyutta değerlendirilebilmektedir. Bu boyutlar önemli ve önemsiz sanal kayıtma davranışı olarak adlandırılmaktadır. Kişisel e-posta almak ve göndermek ya da haber sitelerini ziyaret ederek başlıkları kontrol etmek gibi davranışlar önemsiz sanal kayıtma davranışları iken; daha fazla zaman alan online alışveriş, online bahis oyunları ya da kurumu yasal sorumluluklara maruz bırakan müzik indirilmesi gibi davranışlar ise önemli (ciddi) sanal kayıtma davranışları olarak nitelendirilmektedir (Bilgin Demir, Ürek ve Uğurluoğlu, 2017: 292).

Çalışanların bu tür davranışlara yönelmesinin nedeni olarak; işyerlerindeki internet erişiminin, evdeki veya herhangi bir yerdeki internet erişiminden daha avantajlı olmasını örnek olarak gösterebiliriz. İşletme içi faktörler çalışanların bu tür davranışlara yönelmesinde etkili olabilir (Yüceler, Kaya ve Yağcı Özen, 2017: 496). Sanal kayıtma genellikle üretkenlik karşıtı bir davranış olarak görüldüğünden, çalışanların örgütsel sinizm (bireylerin çalıştıkları kuruma karşı sahip oldukları olumsuz tutumları ve bu tutumların bilişsel, davranışsal boyutlarıyla açığa çıktığı süreç) yaşama durumu bu davranışı sergileme eğilimlerini etkileyebilmektedir. Sinik çalışanlar için işletmenin çıkarları pek önemli değildir. Bu sebeple örgütsel sinizm yaşayan çalışanlar sanal kaytarmaya kolayca yönelebilirler ve bu da sanal kaytarmaya yönelmenin bir nedeni olabilmektedir (Kayapalı Yıldırım ve Karabey, 2017: 560).

Sanal kaytarmanın tipolojisini belirlemekte iki tür zorlukla karşılaşmaktadır. Bunlardan ilki iletişim ve uyum teknolojilerinin hızla gelişmesi, facebook gibi sitelerin oldukça popüler hale gelmesi ve buna bağlı olarak çok yaygın kullanılmasıdır. İkincisi ise işyerinde teknolojilerin uygunluğu hakkındaki tutumun değişmesidir. Örneğin çalışma saatlerinde anlık mesajlaşmalar önceden tamamen uygunsuz bulunurken günümüzde işletmeler bu teknolojileri çalışanları bilgilendirmek amacı ile kullanmaktadırlar (Ulusoy ve Gültekin Benli, 2017: 925).

Sanal kaytarmanın işletme için zararları ve yararları konusunda iki farklı yaklaşım söz konusudur. Bazı araştırmacılar, sanal kaytarmanın işletmeler için son derece zararlı ve verimlilik kayıplarına neden olan bir olgu olduğunu söylerken, diğer araştırmacılar ise sanal kaytarmanın önemli derecede öğrenme fırsatlarına imkan sağladığına dair vurgu yapmaktadırlar. İnternetin sunmuş olduğu öğrenme olanakları, çalışanlara yeni bir bilgi ortamı sağlamak ve böylece çalışanlar iş hayatı içerisinde daha yeni fikirler üreten ve değişimin hızında ilerleyen bireyler haline gelmektedir (Örücü ve Yıldız H., 2014: 100).

Sanal faaliyetler, çalışma saatlerinde yapıldığı için çalışanları verimsizleştirebilmektedirler. Bu nedenle çoğu işletmeye sanal kaytarmayı önlemek için öneriler sunulabilir (Lim and Chen, 2012: 343). Sanal kaytarma çalışanlarda % 30-40 oranında üretkenliği düşürebileceğine ilişkin görüşler mevcuttur (Manrique de Lara, 2007: 464). Sanal kaytarmanın işletmelere negatif etkisi olabilmektedir. İşletmeler sanal kaytarmaya karşı internet kullanım politikası, filtre ile ölçüm ile işletmede tolerans göstermeyerek önlemler alabilmektedirler (Henle and Kedharnath, 2012: 568-569).

2.2. Sanal Kaytarma Çeşitleri

Sanal kaytarma, çalışanların internet uygulamalarını iş saati içerisinde işletme amacı dışında kullanmasıdır. Sanal kaytarmanın kısmen de olsa öz-kontrol eksikliği ile ilgili olduğu söylenebilir (Yıldız, H., Yıldız, B. ve Ateş, 2015: 57). Sanal kaytarma toplumsal inşa edilmiş normlar, stres ve kolaylaştırılan durumlardan dolayı oluştuğuna dair çalışmalar yapılmıştır (Charlier, Giunetti, Revees and Greco, 2017: 136). İnternet işletmelerde daha etkili kullanımı artmıştır. Sanal kaytarma işletmelerde çalışanların iş saati içinde interneti kullanması olarak tanımlanmıştır (Kim, Triana, Chung and Oh, 2016: 1041). Sanal kaytarmanın sınıflandırılması birçok şekilde yapılmıştır. En genel olarak sınıflandırılması; suiistimale açık eylemler, rahatlama eylemleri, kişisel öğrenme eylemleri ve belirsiz eylemler şeklindedir.

Suiistimale Açık Eylemler (Disruptive): İşletme için zararlı görülen ve internet kullanımının genel olarak olumsuz yönlerini içeren eylemlerdir.

Bu eylemler, internetin istismarı olarak adlandırılmaktadır. Örnek olarak; müstehcen sitelere girme, online oyun oynama ve müzik indirme gibi eylemleri verebiliriz.

Rahatlama Eylemleri (Recreational): Boş vakit geçirme ve eğlence ile ilgili olan eylemlerdir. Bu eylemlere örnek olarak; dinlenme, eğlenme, sosyal aktivitelerle ilgili ya da satın alınması düşünülen ürünler ile ilgili araştırma yapma eylemlerini verebiliriz.

Kişisel Öğrenme Eylemleri (Personal Learning): İşletme ile ilgili haberleri takip etme, eğitim imkânlarını araştırma, profesyonel kuruluşların sayfalarını ziyaret etme ve güncel olaylar ile ilgili okumalar yapma gibi eylemlerdir. Belirsiz Eylemler (Ambiguous): En belirsiz olan gruptur. Sohbet odalarında kurumla ilgi tartışmalara katılmak, resmi sitelere girmek ve sohbet odalarında diğer kurumlar ile ilgili bilgi edinmek şeklinde eylemlerdir. (Ünal ve Tekdemir, 2015: 99).

Çizelge 1. Sanal Kaytarma Türleri

Sanal Kaytarma Türleri	Faaliyetler
Anandarajan'a Göre:	
Suistimal	Yetişkinler için olan sitelere girilmesi ve online oyun oynanması
Rahatlama	Online alışveriş yapma
Öğretici	Haberleri takip etme, profesyonel sayfaları veya grupları takip etme
Blanchard ve Henle'ye Göre:	
Küçük (Önemsiz)	İşte kişisel e-mail alma ve gönderme
Büyük (Önemli)	Online oyun oynama, yetişkinler için olan sitelere girilmesi, online kumar oynanması

Kaynak: SAMPAT, B. and BASU P. A., (2017), *Cyberloafing: The Disguised Digital Way of Loafing on the Job*, *The IUP Journal of Organizational Behavior*, Vol. XVI, No. 1, 2017, p.21.

2.3. Sanal Kaytarmanın Maliyet Açısından Muhasebeleştirilmesi

Sanal kaytarma, çalışanın çalışma süresinde iş yapmaması sonucunda boşa geçirdiği zamandır. Boşa geçen zaman, üretilen mamul ya da hizmetlere yansıyan işçiliklerin bazı nedenlerden ve ortaya çıkan aksaklıklardan dolayı oluşan boş zaman işçilikleridir (Altuğ, 2006: 199).

Boş zaman işçiliği, boş işçilik veya aylak işçilik adları ile bilinen atıl kapasite ve çalışılmayan zamanlara ait ücretlerin ortaya çıkış şekilleri çok farklıdır. Ancak bunlar işletmenin normal faaliyetleri ile ilgileri açısından ikiye ayrılır. Boşa geçen zaman normal ve anormal olmak üzere sınıflandırılmaktadır. Normal boş zaman işçilikleri, işletmenin normal faaliyeti ve üretimiyle ilgili

ortaya çıkan işçilik maliyetidir. Anormal boş zaman işçilikleri ise üretim sürecinin doğal sonucu olmayan işçilik maliyetleridir (Öz ve Bozdemir, 2007: 354-356).

Normal boş geçen zaman işçilik maliyetleri 730 Genel Üretim Giderleri hesabına kayıt edilir. Anormal boş zaman işçilikleri ise 680 Çalışılmayan Kısım Gider ve Zararlar hesabına kayıt edilir. Sanal kaytarma işletmede kontrol, denetim noksanlığı ve otorite boşluğundan kaynaklı olabileceği için çalışanların üretimi aksatması halinde 680 Çalışılmayan Kısım Gider ve Zararlar hesabına kayıt edilebileceği gibi 730 Genel Üretim Giderleri Hesabına da kayıt edilebilir (Tekdüzen Hesap Planı Açıklamaları, 30.02.2018).

2.4. Sanal Kaytarma ve Verimlilik İlişkisi

Sanal kaytarma ile ilgili yapılan araştırmalar sonucunda konu ile ilgili farklı görüşler söz konusudur. Konuya olumsuz yaklaşanlar olduğu gibi olumlu yaklaşanlar da olabilmektedir. Olumsuz yaklaşanlar, çalışanların sanal kaytarma sonucunda çalışana ve işletmeye olumsuz sonuçları olacağını, verimliliğin azalması, maddi kayıplar, yasal yaptırımlar gibi zararlar olduğunu ileri sürmektedirler (Ünal ve Tekdemir, 2015: 96). Olumlu yaklaşımda ise öğrenme olanakları, değişime adaptasyon, yaratıcılık becerilerinin gelişmesi, işletme hakkında rekabetçi bilgiler edinmesi ve öğrenme fırsatlarının ön plana çıkması, belirli bir seviyeye kadar çalışanları üretken zihinsel ve sosyal çabalara teşvik eden bir araç olarak kabul edilmektedir (Afacan Fındıklı, 2016: 40-41).

Günümüzde sanal kaytarma, yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda ve zararsız olarak kabul edilen sanal kaytarmanın mevcut olması halinde kaçınılmazdır (Seçkin ve Kerse, 2017: 90). Sanal kaytarma, çalışanların çalışma süreleri içerisinde yapmaları gereken işleri yapamamalarına neden olabilmektedir. Bu durum çalışanların sadece iş hayatını değil günlük hayatına da olumsuz etki yapmaktadır. İşletmenin kaynaklarının etkin bir şekilde kullanımını engellemekte, üretkenlik kaybına neden olabilmektedir (Yıldız, H., Yıldız, B. ve Ateş, 2015: 57).

İşletmelerde yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda toplam verimliliğinin de katlanarak artması beklenmesine rağmen, çoğu işletme teknolojik gelişme ve yatırımların pazar payını artırmadığını daha da önemlisi çalışanların bilgi ve verimliliklerini geliştirmede fark etmiştir. Bu durum literatürde "Üretkenlik Paradoksu" olarak nitelendirilmiştir. Üretkenlik kavramı, her bir işgücü girdisi başına çıktı olarak tanımlanmaktadır. İşgücü girdisi yapılan iş, çalışanlar ya da çalışılan saat aracılığı ile ölçülebilmektedir. İşte verimlilik kavramı; çalışma ortamında işe katılım, yapılan işin kalitesi, performans kapasitesi ve kişisel faktörlere ilişkin sergilenen bireysel

performansın derecesi olarak tanımlanabilmektedir. İşletmelerde verimliliğin artırılması, verimliliği azaltan unsurların en aza indirilmesi ile mümkündür. Sanal kaytarma da, çoğu görüşe göre verimliliği azaltan unsurlar arasında yer almıştır. Sanal kaytarmanın verimliliği azaltan unsur olarak görüşler olsa da verimliliği arttıran unsur olduğuna dair görüşler de mevcuttur (Bilgin Demir, Ürek ve Uğurluoğlu, 2017: 293).

Sanal kaytarma olgusu, tek tipte olmadığından sanal kaytarma türüne ve işletmenin yapısına göre farklılık gösterebilmektedir (Karataş ve Avcı, 2017: 2324). Bu farklılığa göre verimliliğe etkisi de değişebilmektedir. Verimliliğe etkisi olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilmektedir. Yapılmış olan bu çalışmada ulaşılan sonuca göre de; sanal kaytarmanın günümüzde birçok alanda internet tabanlı çalışıldığı için olumsuz etkisi olabileceği gibi bazı konularda olumlu etkisi olduğu görülmüştür.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Sanal kaytarma, çalışanların çalışma süreleri içerisinde internet tabanlı yapmış oldukları eylemlerdir. Günümüzde teknolojik gelişmelerin sonucunda internet tabanlı işlemlerin yoğunluğu sebebi ile çalışma saatleri içerisinde çalışandan işverene birçok kişi internet tabanlı eylemlerde bulunmaktadır. Çalışmada; çalışan ve işveren açısından sanal kaytarmanın verimliliğe ve maliyete etkisinin olup olmadığını tespit ederek, söz konusu etkinin olumlu ya da olumsuz olmasına göre çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

“Sanal Kaytarmanın Verimliliğe ve Maliyete Etkisi: Bir Uygulama” adlı çalışmaya ilişkin bu araştırmada, Anket Yöntemi kullanılmıştır. Hazırlanan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, cevaplayıcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde Sanal Kaytarma Ölçeğine ilişkin on adet ifade yer almaktadır. Cevaplayıcıların bu on ifadeyi, Beş Noktalı Ölçeğe göre (5=Daima, 4=Genellikle, 3=Bazen, 2=Nadiren, 1=Asla) cevaplamaları beklenir. Üçüncü bölümde ise sanal kaytarmanın verimliliğe ve maliyete etkisine ilişkin ölçeğinde ise on adet ifade yer almaktadır. Cevaplayıcıların bu on ifadeyi, beş noktalı ölçeğe göre (5=Tamamen Katılıyorum, 4=Çok Katılıyorum, 3=Orta Düzeyde Katılıyorum, 2=Az Katılıyorum, 1=Hiç Katılmıyorum) değerlendirmeleri istenmiştir. Ankette özellikle ikinci bölümde yer alan ölçekte Mustafa Güngör’ün; “Sanal Kaytarma ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Kamu ve Özel Sektör Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmasında oluşturmuş olduğu ölçekten faydalanılmıştır. Diğer ölçekler ise verimlilik ve maliyete

etkisi göz önünde bulundurularak, yeniden oluşturulmuştur. Araştırmanın ana kütlesi, 70 kişiden oluşan çalışanlar ve işverenlerdir (yöneticiler). Her bir çalışan ve işverene anket formu bırakılmış ve bir kısmı elden toplanmış, bir kısmı da internet tabanlı olmak üzere geri dönüşüm sağlanmıştır. Sonuç olarak, çalışan ve işveren konumunda olanlara anket sunulmuş, 63 adet kullanılabilir anket geri dönüşü olmuştur.

3.3. Araştırma Bulguları ve Bulguların Değerlendirmesi

Katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımına ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Çizelge 2. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Çalışma Süresi		
Kadın	14	22,2	5 Yıldan Az	21	33,3
Erkek	49	77,8	6-10 Yıl	19	30,2
			11-15 Yıl	8	12,7
			16 Yıl ve Üzeri	15	23,8
Toplam	63	100,0	Toplam	63	100,0
Yaş			Çalışma Konumu		
25'ten Az	12	19,0			
25-34	28	44,4	Yönetici	17	27,0
35-44	14	22,2	Çalışan	46	73,0
45'ten Fazla	9	14,3			
Toplam	63	100,0	Toplam	63	100,0
Medeni Durum			Faaliyet Alanı		
Evli	32	50,8	Gıda	6	9,5
Bekar	31	49,2	Sanayi	1	1,6
			Enerji	1	1,6
			Diğer	55	87,3
Toplam	63	100,0	Toplam	63	100,0
Öğrenim					
İlköğretim	1	1,6			
Ortaöğretim	5	7,9			
Önlisans	8	12,7			
Lisans	36	57,1			
Lisansüstü	13	20,6			
Toplam	63	100,0			

Çizelge 2 incelendiğinde, ankete katılan katılımcıların % 22,2'si kadın, % 77,8'i erkektir. Bu dağılıma baktığımızda katılımcıların çoğunluğunun erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun % 44,4'ünün 25-34 ve % 22,2'sinin 35-44 yaş aralıklarında olduğu görülmektedir. Bu bulguya bakılarak katılımcıların genç ve orta yaş aralığında olduğu söylenebilir. Medeni durumları incelendiğinde; % 50,8 oranı ile çoğunluğun evli olduğu görülmektedir. Katılımcılar, eğitim durumuna göre incelendiğinde ise lisans eğitimi alanların % 57,1 ile en fazla olduğu, lisansüstü eğitim alanların % 20,6 ile 2. sırada, ortaöğretim eğitimi almış olanların oranlarının ise düşük oldukları gözlenmiştir. Bu bulguya dayanarak; katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çalışma sürelerine bakıldığında % 33,3 ile 5 yıldan az çalışanların ağırlıkta olduğu, % 30,2 ile 6-10 yıl arasında çalışanların olduğu görülmüştür. Çalışanların iş deneyimlerinin orta düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışma konumu incelendiğinde katılımcıların çoğunlukla gıda, sanayi, enerji sektöründe olduğu ve bunu da elektronik, iletişim ve tekstil alanının izlediği görülmüştür.

Sanal kaytarmanın Verimliliğe ve Maliyete Etkisi ile ilgili ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik katsayısını ele aldığımızda; sanal kaytarma ölçeği için (Cronbach a)= 0,675, verimlilik ve maliyete etkisi ölçeği için (Cronbach a)= 0,617'dir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı $0,6 \leq \alpha \leq 0,80$ üzerinde olduğu için ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir. Sonuç her ne kadar 0.6 değerinin altında bir değer çıkmamış olsa da, çok da yüksek bir değer elde edilememiştir. Yüksek değer elde edilememe sebebinin katılımcı sayısının az olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu ortalamaların karşılaştırılabilmesi için T Testi ve ANOVA Testi yapılmıştır.

Çizelge 3. Demografik Özelliklerin Sanal Kaytarma Açısından Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken	Gruplar	Sayı	Ort.	Std. Sapma	Test
Cinsiyet	Kadın	14	2,6857	,51866	P= ,940
	Erkek	49	2,6980	,53716	T= -,076
Medeni Durum	Evli	32	2,6031	,46384	P= ,162
	Bekar	31	2,7903	,58101	T= -1,416
Çalışılan Konum	Çalışan	46	2,5935	,47207	P= ,011
	Yönetici	17	2,9706	,58924	T= -2,629
Yaş	25'ten Az	12	2,7417	,47950	P= ,194
	25-34	28	2,7750	,62220	F= 1,621
	35-44	14	2,7214	,39842	
	45'ten Fazla	4	2,3444	,35040	
Öğrenim	İlköğretim	1	1,6000	-	
	Ortaöğretim	5	2,4800	,38987	P= ,198
	Önlisans	8	2,6500	,33806	F= 1,556
	Lisans	36	2,7194	,49904	
	Lisansüstü	13	2,8231	,67965	
Çalışma Süresi	5 Yıldan Az	21	2,7190	,61532	P= ,324
	6-10 Yıl	19	2,8000	,54975	F= 1,182
	11-15 Yıl	8	2,7875	,34821	
	16 Yıl ve Üzeri	15	2,4800	,42292	
Faaliyet Alanı	Gıda	6	2,5667	,31411	P= ,428
	Sanayi	1	2,9000	-	F= ,938
	Enerji	1	3,5000	-	
	Diğer	55	2,6909	,54544	

Bu test sonucunun değerlendirilmesinde $p < 0,05$ göre ele alınmalıdır. Bu çalışmaya göre sanal kaytarma açısından; cinsiyet, medeni durum, yaş, öğrenim, çalışma süresi ve faaliyet alanına göre homojen olduğu (farklılık göstermediği), çalışılan konuma göre ise homojen olmadığı (farklılık gösterdiği) belirlenmiştir. Çalışılan konuma göre incelendiğinde yöneticilerin sanal kaytarma açısından algılarının (etkisinin) daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu ortalamaların karşılaştırılabilmesi için T Testi ve ANOVA Testi yapılmıştır.

Çizelge 4. Demografik Özelliklerin Sanal Kaytarmanın Verimlilik ve Maliyete Etkisi Açısından Ortalamalarının Karşılaştırılması

Değişken	Gruplar	Sayı	Ort.	Std. Sapma	Test
Cinsiyet	Kadın	14	2,4000	,64926	P= ,626
	Erkek	49	2,4878	,57396	T= -,490
Medeni Durum	Evli	32	2,5844	,64863	P= ,111
	Bekar	31	2,3484	,49858	T= 1,615
Çalışılan Konum	Çalışan	46	2,4804	,63862	P= ,789
	Yönetici	17	2,4353	,43293	T= ,269
Yaş	25'ten Az	12	2,2250	,33063	P= ,011
	25-34	28	2,3250	,60039	F= 4,046
	35-44	14	2,8571	,52728	
	45'ten Fazla	4	2,6333	,63048	
Öğrenim	İlköğretim	1	1,6000	-	
	Ortaöğretim	5	2,4400	,49800	P= ,392
	Önlisans	8	2,7500	,35857	F= 1,046
	Lisans	36	2,4528	,62358	
	Lisansüstü	13	2,4154	,60807	
Çalışma Süresi	5 Yıldan Az	21	2,5000	,51088	P= ,015
	6-10 yıl	19	2,1421	,56991	F=3,795
	11-15 yıl	8	2,6250	,40620	
	16 Yıl ve Üzeri	15	2,7533	,63793	
Faaliyet Alanı	Gıda	6	2,3667	,48028	P= ,211
	Sanayi	1	3,6000	-	F= 1,550
	Enerji	1	2,0000	-	
	Diğer	55	2,4673	,58786	

Sanal kaytarmanın verimlilik ve maliyete etkisi açısından ele alındığında ise cinsiyet, medeni durum, çalışılan konum, öğrenim ve faaliyet alanına göre homojen olduğu (farklılık göstermediği), yaş ve çalışma süresine göre ise homojen olmadığı (farklılık gösterdiği) belirlenmiştir. Yaş ve faaliyet alanına göre incelendiğinde; 34-44 yaş aralığında olanlar ile sanayi alanında faaliyet gösterenlerin sanal kaytarmanın verimlilik ve maliyete etkisi açısından algılarının (etkisinin) daha yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların Sanal Kaytarma Ölçeği ile Verimlilik ve Maliyete Etkisi Ölçeğine göre dağılımlarına Çizelge 5 ve Çizelge 6'da yer verilmiştir.

Çizelge 5. Sanal Kaytarma Ölçeğine Göre Dağılım

	Asla		Nadiren		Bazen		Genellikle		Daima	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Mesai saati içerisinde düzenli olarak e-postalarımı kontrol ederim.	6	9,5	12	19,0	15	23,8	18	28,6	12	19,0
Mesai saati içerisinde düzenli olarak Whatsapp vb. sosyal medya araçlarını kullanırım.	3	4,8	14	22,2	13	20,6	21	33,3	12	19,0
Mesai saati içerisinde mali işlemler için interneti kullanırım.	3	4,8	14	22,2	18	28,6	22	34,9	6	9,5
İnternet üzerinden alışveriş yaparım.	12	19,0	15	23,8	20	31,7	14	22,2	2	3,2
İnternet tabanlı eğitim alırım ve kendimi geliştirdiğimi düşünürüm.	13	20,6	20	31,7	19	30,2	9	14,3	2	3,2
İnterneti müzik, film izleme vb. eğlence araçları için kullanırım.	6	9,5	9	14,3	17	27,0	22	34,9	9	14,3
İnternet üzerinden haberleri okur ve gündemi takip ederim.	3	4,8	7	11,1	9	14,3	31	49,2	13	20,6
İşyerindeki uygulanan internet kullanımını kısıtlamasına karşın e-tabanlı oyun oynarım.	51	81,0	9	14,3	3	4,8	-	-	-	-
Erişim yasağı olan siteleri takip ederim.	47	74,6	12	19,0	4	6,3	-	-	-	-
Günlük internet üzerinden telefon ile görüşme vb. işlerimi yaparım.	18	28,6	20	31,7	12	19,0	11	17,5	2	3,2

Katılımcıların Sanal Kaytarma Ölçeğine göre dağılımını incelendiğinde; çoğunluğun elektronik postalarını düzenli olarak kontrol ettikleri, Whatsapp vb. sosyal medya araçlarını genellikle kullandıklarını, mali işlemler için internet kullanımının yaygın olduğu, internet alışverişlerinin ara sıra

da olsa yapıldığı, internet tabanlı eğitimin alınmasının nadiren olduğu, internetin eğlence araçları için kullanımın yaygın olduğu, haberlerin takibinde internetin önemli olduğu, erişim yasağı olan sitelerin takip edilmediği ve günlük kişisel görüşmeler için internetin kullanımının yaygın olmadığı sonucu elde edilmiştir. Bazı üretim işletmelerinde üretim hattında çalışanlar ya da özel çalışma koşulları gerektiren işletmelerde farklı, daha katı uygulamalar yapılmış olsa da çoğunluğun mali işlemler, e-posta kontrol, Whatsapp gibi sosyal medya araçlarının yaygın kullanılması günümüzde internetin yaygınlaşması, teknoloji yoğun çalışma ortamlarının olması, birçok iş alanında iletişimin e-posta aracılığı ile yapıldığı, hatta ve hatta Whatsapp gruplarının kurularak iş ile ilgili iletişim sağlanmasından kaynakladığı söylenebilir. Birçok çalışan ve işveren açısından bu vb. araçların kullanımı olağan hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak da yapılmış olan bu çalışmada da katılımcılar açısından bu vb. araçlar yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çizelge 6. Verimlilik ve Maliyet Ölçeğine Göre Dağılım

	Hiç Katılmıyorum		Az Katılıyorum		Orta Düzeyde Katılıyorum		Çok Katılıyorum		Tamamen Katılıyorum	
	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde	N	Yüzde
Mesai saati içerisinde düzenli olarak e-postaların kontrol edilmesi üretimi olumsuz etkiler ve ek maliyettir.	26	41,3	17	27,0	12	19,0	2	3,2	6	9,5
Mesai saati içerisinde düzenli olarak Whatsapp vb. sosyal medya araçlarının kullanımı zaman kaybı ve ek maliyettir.	13	20,6	12	19,0	19	30,2	14	22,2	5	7,9
Mali işlemler için internetin kullanımı zaman tasarrufu sağlamaz.	29	46,0	18	28,6	11	17,5	4	6,3	1	1,6
İnternet üzerinden alışveriş yapılması zaman kaybı, üretimi olumsuz etkiler ve ek maliyettir.	28	44,4	13	20,6	13	20,6	6	9,5	3	4,8
İnternet tabanlı eğitim alınması çalışma saatini olumsuz etkiler ve boşa geçen zamanı arttırır.	26	41,3	20	31,7	11	17,5	1	1,6	5	7,9

İnterneti müzik, film izleme vb. eğlence araçlar için kullanılması üretimi olumsuz etkiler ve ek maliyettir.	10	15,9	10	15,9	18	28,6	14	22,2	11	17,5
İnternet üzerinden haberlerin okunması ve gündemin takip edilmesi ek maliyettir.	37	58,7	13	20,6	9	14,3	3	4,8	1	1,6
İşyerinde uygulanan internet kullanımı kısıtlaması ile takip programlarının kullanılması üretim miktarını artırır ve maliyeti azaltır.	12	19,0	14	22,2	18	28,6	10	15,9	9	14,3
Erişim yasağı olan sitelerin takip edilmesi işletmeye ek maliyettir.	12	19,0	9	14,3	12	19,0	12	19,0	18	28,6
Günlük internet kullanımı sayesinde işyerine bağlılık, insanlarla iletişim ve motivasyon azalır.	12	19,0	10	15,9	23	36,5	9	14,3	9	14,3

Verimlilik ve Maliyet Ölçeğine göre dağılım incelendiğinde; düzenli olarak e-postaların kontrol edilmesinin üretimi etkilemesi ve ek maliyet olması konusuna çoğunluğun hiç katılmadığı, sosyal medya araçlarının düzenli kullanılmasının zaman kaybı ve maliyete etkisinin olduğu görüşüne çoğunluğun orta düzeyde katıldığı, mali işlemler için internetin kullanımının zaman tasarrufu sağlamadığı görüşüne katılımcıların hiç katılmadıkları, internet üzerinden alışveriş yapılmasının zaman kaybı olması, üretimi olumsuz etkilediği, ek maliyet olacağı görüşüne çoğunluğun hiç katılmadığı görülmüştür. İnternet tabanlı eğitim alınmasının olumsuz etkisinin olmadığını aksine olumlu etkilerinin olacağı, internetin eğlence amaçlı kullanılmasına orta düzeyde katılımın olduğu, gündemin takibinde internetin kullanılmasının ek maliyet olmasına çoğunluğun katılmadığı, işyerinde internet kısıtlamasının üretim miktarını artırıp maliyeti azaltacağı görüşüne katılımcıların orta düzeyde katıldıkları, erişim yasağı olan sitelerin takip edilmesinin ek maliyete neden olduğuna tamamen katıldıkları, internet kullanımının iletişimi ve motivasyonu azalttığına katılımcıların orta düzeyde katıldıkları belirlenmiştir. Genel olarak ele alındığında günümüz şartlarına göre uygulanan internet uygulamalarının olağan olduğu, bu uygulamalar dışında uygun olmayan illegal kullanımın olağan olmadığı ve bu konuda katılımcıların duyarlı olduğu görülmüştür.

Sanal kaytarmanın verimlilik ve maliyete etkisinin ne yönde olduğunun belirlenmesi için Korelasyon Analizi yapılmıştır. Çizelge 7’de korelasyon bilgileri yer almaktadır.

Çizelge 7. Korelasyon

		Sanal Kaytarma	Verimlilik ve Maliyet
Sanal Kaytarma	Pearson Korelasyon	1	-,243
	Anlamlılık Düzeyi (2-yönlü) N	63	,055 63
Verimlilik ve Maliyet	Pearson Korelasyon	-,243	1
	Anlamlılık Düzeyi (2-yönlü) N	,055 63	63

Pearson Korelasyon ifadesinin karşısındaki değer “r” ile ifade edilir ve – 1 ile + 1 arasında bir değer alır. Burada ilişkinin yönünü “r”nin işareti, derecesini ise katsayının büyüklüğü belirler. Eksi değerler bir değişken artarken diğerinin azaldığının, artı değerler ise her iki değişkenin aldığı değerlerin birlikte artış ve azalış gösterdiğinin göstergesidir (Eymen, 2007: 100). Yapılan araştırma ile korelasyon, negatif çıkmıştır. Sanal kaytarmanın verimliliğe ve maliyete etkisinde negatif yönlü ilişki vardır. Bunun nedeni de artık günümüzde teknoloji yoğun çalışma hayatının olması, akıllı telefonlar ile internete bağlanmanın kolay ve normal kabul edilmiş olması ve çoğu kişinin internet tabanlı işlemler yapılmasının verimliliği arttıracaklarını düşünmesinden kaynaklanabilmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen anlamlılık düzeyi incelendiğinde anlamlı ilişki olmadığı, $P=,055$ $r= -,243$ orta düzeyde ilişki olduğu söylenebilir.

4. SONUÇ

Sanal kaytarma, çalışanlar tarafından çalışma saatleri içerisinde internetin kişisel olarak kullanılmasıdır. Sanal kaytarma kavramına ilişkin yurtiçi ve yurtdışı literatürde bazı tanımlamalar yapılmış, çalışanlara olumlu ya da olumsuz bazı etkilerinin olduğuna dair görüşler mevcuttur. Yapılmış olan bu çalışmanın sonucunda da, çalışanların ve işverenlerin günlük internet kullanımının sanal kaytarma olarak görülmediği, internetin yaygın kullanılması sebebi ile olağan olarak görüldüğü saptanmıştır. Eskiden elektronik postaların kontrol edilmesi sanal kaytarma olarak sınıflandırılırken, günümüzde ise birçok işletmede iletişim kurumsal e-postalar üzerinden yapılmaktadır. Katılımcılara göre; e-posta kullanımı, mali işlemlerin internet üzerinden yapılması, whatsapp gibi sosyal medya

araçlarının kullanılmasının olağan kabul edildiği, ancak yasal olmayan erişimi kısıtlanmış sitelere girişlerin onaylanmadığı, internet üzerinden ya da e-tabanlı oyun oynama gibi işletmeye ve yaptıkları işe uygun olmayan davranışlara katılmadıkları belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma ile çalışanların çalışma süreleri içerisinde yapmış oldukları sanal kaytarma, sanal kaytarma çeşitleri açısından değerlendirildiğinde, öğrenme eylemleri ile önemsiz eylemler şeklinde olduğu görülmüştür.

Sanal kaytarmanın, verimliliğe ve maliyete etkisi açısından incelemeler sonucunda işletmede çalışanlar için internetin yaygın kullanılmasının onları motive ettiği, ölçülü kullanılması ile çalışanlara, işletmeye olumlu etkilerinin olacağı, verimliliği arttıracacağı ve işletmeye ek maliyet getirmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Korelasyon Analiz sonucu negatif olarak çıkmıştır. Korelasyon Analizi sonucuna göre korelasyonun negatif çıkması da katılımcıların bu yönde düşündüklerinin göstergesi olmuştur.

Yapılan araştırma ile korelasyonun negatif çıkması; sanal kaytarmanın verimliliğe ve maliyete etkisinde negatif yönlü ilişki olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni de artık günümüzde teknoloji yoğun çalışma hayatının olması, akıllı telefonlar ile internete bağlanmanın kolay ve normal kabul edilmiş olması ve çoğu kişinin internet tabanlı işlemler yapılmasının verimliliği arttıracığını düşünmelerinden kaynaklanabilmektedir. Çalışanların, çalışma sürelerinde motivasyonunu olumlu olarak etkileyebilecek teknoloji yoğun bu araçların uygulanmasında, çalışanlara imkan sunulması halinde çalışanların yasal olmayan davranışlara eğilimi olmayacağı ve bu konuda duyarlı olabilecekleri, işletmeye bağlılıklarının ve verimliliklerinin artabileceği, verimliliklerinin artması sonucunda zaman yönetiminin sağlanabileceği, boşa geçen zaman ve işletmelerde oluşabilecek ek maliyetin ortadan kalkabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AFACAN, FINDIKLI, M., (2016), **Sanal Kaytarma ve İş Performansı İlişkisi: Sağlık ve Tekstil Sektörü Çalışanlarının Karşılaştırılması**, International Journal of Social Inquiry Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9 (1), s. 33-62.
- ALTUĞ, O., (2006), **Maliyet Muhasebesi**, Türkmen Kitabevi.
- BİLGİN, DEMİR, İ., ÜREK, D. ve UĞURLUOĞLU, Ö., (2017), **Sağlık Çalışanlarının Sanal Kaytarma Davranışlarının İşte Üretkenliklerine Etkisi**, Online Academic Journal of Information Technology, S. 8, S. 30, s. 291-303.
- CHARLIER, S. D., GIUMETTI, G. W., REVEES, C. J. and GRECO, L. M. (2017), **“Workplace Cyberdeviance”**, The Wiley Blackwell Handbook of the Psychology of the Internet at Work, Hertel, G., Stone D. L., Johnson R. D. and Passmore J. Ed.), John Wiley & Sons.
- ÇAVUŞOĞLU, S. ve PALAMUTÇUOĞLU, B. T., (2017), **İş Tatmininin Sanal Kaytarma Üzerine Etkisi**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi SBE Dergisi, C. 9, S.19, s. 430-444.
- DİRİCAN, M., GÜLER M., ESİROĞLU, A. ve KEŞKÜŞ, M. R., (2016), **İşverene İş Sözleşmesini Feshettirebilen: Sanal Kaytarma! Hangi Kişilik Özelliğine Sahip Çalışanlar Sanal Kaytarma Yapıyor?**, 24. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 29-31 Mayıs 2016, İstanbul.
- EYMEN, U. E., (2007), **SPSS 15.0 Veri Analiz Yöntemleri**, İstatistik Merkezi Yayını.
- FORSYTH, P., (2007), **Successful Time Management**, Kogan Page Publishers.
- GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, **“Tekdüzen Hesap Planı Açıklamaları”**, <http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/eski/muhsisteb1ekmuh5c.htm>, (Erişim Tarihi: 30.02.2018).
- GÜNGÖR, M., (2016), **Sanal Kaytarma ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi: Kamu ve Özel Sektör Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HENLE, C. A. and KEDHARNATH, U., (2012), **“Cyberloafing in the Workplace”**, (Encyclopedia of Cyber Behavior, Yan, Z. Ed.), IGI Global Publisher.
- HUSSAİAN, S., SALEEM, F. and MALİK, M. I., (2016), **Cyberloafing Behavior at Work**, Abasyn Journal of Social Sciences, Volume 9, Issue 2, p. 409-425.
- KARATAŞ, A. ve AVCI, S. B., (2017), **Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Kayfor15 Özel Sayısı, s. 2321-2346.
- KAYAPALI, YILDIRIM, S. ve KARABEY, C. N., (2017), **Etik İklim ve Örgütsel Kontrol Mekanizmalarının Sanal Kaytarma Davranışı Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 4, S. 11, s. 556-594.
- KIM, K., TRIANA, M. C., CHUNG, K. and OH, N., (2016), **When Do Employees Cyberloaf? An Interactionist Perspective Examining Personality, Justice and Empowerment**, Human Resource Management, November–December 2016, Vol.55, No.6, p. 1041-1058.

- LIM, V. K. G. and CHEN, D. J. Q., (2012), **Cyberloafing at The Workplace: Gain or Drain on Work?**, Behaviour & Information Technology, Vol. 31, No: 4, April 2012, p. 343–353.
- MANRIQUE DE LARA, P. Z., (2007), **Relationship between Organizational Justice and Cyberloafing in the Workplace: Has “Anomia” a Say in the Matter?**, Cyberpsychology&Behavior, Volume 10, Number 3, p. 464-470.
- ÖRÜCÜ, E. ve YILDIZ, H., (2014), **İşyerinde Kişisel İnternet ve Teknoloji Kullanımı: Sanal Kaytarma**, Ege Akademik Bakış, C. 4, S.1, s. 99-114.
- ÖZ, Y. ve BOZDEMİR, E., (2007), **Boş Zaman İşçilik Maliyetlerinin Ortaya Çıkış Nedenleri, Muhasebeleştirilmesi ve Vergi Matrahı Üzerindeki Etkisi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, s. 353-365.
- SAMPAT, B. and BASU, P. A., (2017), **Cyberloafing: The Di(sguised)gital Way of Loafing on the Job**, The IUP Journal of Organizational Behavior, Vol. XVI, No: 1, 2017, p. 19-37.
- SEÇKİN, Z. ve KERSE, G., (2017), **Üniversite Öğrencilerinin Sanal Kaytarma Davranışları ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Ampirik Bir Araştırma**, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ocak 2017, 9 (1), s. 87-108.
- SERTTAŞ, O. ve ŞİMŞEK, G., (2016), **Turizm İşletmelerinde Sanal Kaytarma: Teorik Bir İnceleme**, AB 2016 XVIII. Akademik Bilişim Konferansı, 30 Ocak-5 Şubat 2016, Aydın.
- TOKSOY, A., (2017), **Sanal Kaytarma Konusunda Yapılmış Akademik Çalışmaların İçerik Analizi**, 16. İşletmecilik Kongresi, 4-6 Mayıs 2017, Kuşadası.
- ULUSOY, H. ve GÜLTEKİN BENLİ, D., (2017), **Akademisyenlerin Sanal Kaytarma Davranışları: Bir Kamu Üniversitesi Örneği**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 10 Sayı: 54 Yıl: 2017, s. 924-934.
- ÜNAL, Ö. F. ve TEKDEMİR, S., (2015), **Sanal Kaytarma: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Araştırma**, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 20, S. 2, s. 95-118.
- YILDIZ, H., YILDIZ, B. ve ATEŞ, H., (2015), **Sanal Kaytarma Davranışlarının Sergilenmesinde Örgütsel Adalet Algısının Rolü Var mıdır?**, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, C. X, S. II, s. 55-66.
- YÜCELER, A., KAYA, D. ve YAĞCI ÖZEN, M., (2017), **Örgütsel Bağlılık İle Sanal Kaytarma İlişkisinin İncelenmesi**, Kesit Akademi Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 12, s. 494-509.